

Nemanželské děti, nalezcenci a sirotci v minulosti

Obsah

Nemanželské děti /1–2/

Nalezenci /2–3/

Nalezince – Praha, Brno, Olomouc /3–8/

Pěstounská péče /8–11/

Péče o děti po odchodu z nalezince a jejich další osudy /11–14/

Literatura /15/

Nemanželské děti

Ne každé dítě přicházelo na svět v úplné rodině a nemanželský původ představoval problém do budoucna.

Manželské lože znamenalo jakýsi „kádrový předpoklad“ pro studium, přijetí do učení, do cechu či při nástupu na úřednické místo, pro rovnocenný sňatek.

Josef II. vydal v roce 1787 svůj „manželský patent“, jímž – kromě jiného – byly nemanželské děti zrovnoprávněny s manželskými. Praxe však ještě dlouhá léta pokulhávala za teorií.

Ne vždy se však jednalo o dívku lehkovážnou, na cestě k vytouženému sňatku mohla stát řada překážek.

Jedním z důvodů, proč musela svobodná matka čekat na uzavření manželství byla i neúměrně dlouhá vojenská služba, zvláště v první polovině 19. století. U tovaryšů se zase muselo čekat na odbytí povinného vandru.

Po celou první polovinu 19. století sílil tlak na omezení poddanské sňatečnosti, objevovaly se snahy o zákaz sňatku nemajetných osob, a to hlavně žebráků a tuláků, a dokonce i všech námezdně pracujících.

Účinnost těchto administrativních nařízení, která měla vést ke snížení počtu chudiny, byla však problematická. V konečném důsledku vedla k nárůstu nemanželských porodů, které nebyly důsledkem náhodné známosti. Většinou šlo o děti narozené ve stabilních vztazích, a proto se celkem běžně v matrikách setkáváme s dodatečným sňatkem rodičů a legitimizací dětí ze strany otce.

Zápisy o narození nemanželských dětí v nejstarších matrikách naším ušim znějí trochu divně – o neznámém otci farář napsal že „zmrznul“, „šel na houby“, „utopil se v kádi“, „byl ženich na půl kola“, byl ničema nebo obecní bejk. Svobodná matka na tom byla hůř – podle zápisu v matrice „propálila fěrtoch“, „ztratila podkovu“¹, byla „zmrhaná nebo zmrhanka“, popřípadě častovaná vulgárními názvy. Děti se narodily „z levého boku“ (in thoro illegitimo), mluvilo se o nich jako o faganech, parchantech, pocházely ze zelené krve nebo otec spadl z jahody. Naši předci nebyli ideální, tvrdý život přinášel tvrdost povah a hrubé chování. A mnohé děti „z levého boku“ přišly na svět podivným děním osudu.

Do konce 18. století dokážeme počet nemanželských dětí určit jen přibližně. Ve druhé polovině 18. století se počet nemanželských porodů ve venkovských oblastech odhaduje na 2–3 %, ve velkých městech na 8–10%. V průběhu 19. století se počet nemanželských dětí zvyšoval. Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let se v Čechách rodilo mimo manželství kolem 15% dětí. Nemanželské děti nesmíme vnímat jako jednotnou skupinu, byla vnitřně velmi různorodá. Jiné bylo postavení dítěte narozeného z trvalého svazku, jiné dítěte prostitutky nebo dítěte narozeného z cizoložného mimomanželského vztahu. Samozřejmě záleželo i na sociálním postavení rodičů dítěte a jejich finančním zabezpečení.

Nalezenci

Nalezenec – obsah tohoto termínu se v průběhu doby proměňoval. Jako nalezenec se původně označovalo dítě, které bylo po porodu odloženo a

¹ V soupisech poddaných počet podkov za jménem matky označoval počet nemanželských dětí

náhodně nalezeno. Později se tímto termínem označovaly i děti narozené v porodnicích, kterých se jejich matky vzdaly. Používaly se i názvy pohoděnci nebo sebranci.

Malý nalezenec

Nalezince

Problematika nechtěných dětí se v Evropě řešila již od raného středověku. Od 16. století se ve všech velkých městech objevují nalezince, v habsburské monarchii ovšem dost pozdě, až ve druhé polovině 18. století².

V rámci křesťanských ideálů (a nedostatku státních institucí) se stávají „úložištěm“ odložených dětí především kláštery.

V mnohých kostelích a klášterech byly umístěny zvláštní nádoby, do kterých mohly neprovdané matky odložit své děti, aby se jich obětaví věřící ujali.

Papež Inocenc III. zřídil v roce 1198 při nemocnici Svatého ducha v Římě nalezinec vybavený zvláštním otáčecím zařízením zvaným torno, které se později stalo pověstným. Byla to vlastně schránka ve zdi kláštera, do které bylo možno vložit dítě jen určité velikosti a otočením schránky je dopravit dovnitř pod ochranu světce, jemuž byl kostel nebo klášter zasvěcen³.

² První nalezinec fungoval v Miláně od roku 787 po Kr. Další např. v Lublani od roku 1041, Padově od roku 1097, ve Florencii od roku 1362

³ „Otáčedla“ (torno, tour, Drehladen) byla v evropských zemích zrušena většinou ve 2. polovině 19. století. Podle dětského psychologa Jaroslava Šturmy (*1944) se podobné zařízení nachází ve zdi kláštera sv. Voršily v Praze na Národní třídě. Na tradici otáčidel navazují dnešní babyboxy, které mají stejnou funkci, jen dokonalejší provedení.

V době osvícenských reforem se starosti o nejvíce zranitelné postupně ujímá stát.

Úkolem porodnic a nalezinců vznikajících ve velkých městech bylo zachytit ohrožené ženy, svobodné a chudé matky, a umožnit jim porodit a přenechat dítě k výchově u pěstounů. Snahou bylo zabránit vraždám novorozenců a nelegálním potratům.

Matka se loučí s dítětem

Vlašský špitál v Praze

Zřizování nalezinců a sirotčinců v českých zemích se datuje v podstatě od konce třicetileté války (1618-1648), neboť jedním z jejích neblahých důsledků byl také prudký nárůst počtu opuštěných dětí. Prvním nalezincem u nás byl zřejmě tzv. "Vlašský špitál", který založili Vlaši usedlí v Praze.

Nemocnice a sirotčinec byly založeny v roce 1602 Kongregací Panny Marie Nanebevzaté ve Vlašské ulici v Praze na Malé Straně.

Odkazem hraběnky Kinské byl v roce 1763 založen další ústav tohoto druhu a v roce 1776 byly oba tyto ústavy sloučeny. Ústav byl v roce 1789 zrušen, v roce 1830 pak byl obnoven jako chlapecký sirotčinec, který fungoval až do roku 1941. Dnes v něm sídlí Italský kulturní institut.

Vlašský špitál

Významným přelomem v péči o bezprizorní děti byly reformy provedené Josefem II. V roce 1781 byla vydána tzv. „Direktivní pravidla“, v nichž císař stanovil jednotné zásady pro vybudování centrálních zemských zdravotních ústavů v monarchii. Součástí nemocnic měly být napříště také nalezince a sirotčince, přičemž péče o opuštěnou mládež je v direktivních pravidlech zmíněna na prvním místě. Postupně byly otevřeny nemocnice ve Vídni, Brně a Olomouci.

Zemská porodnice a nalezinec v Praze byly otevřeny 17. srpna 1789. Následně se sem přemístily děti i rodičky ze zrušeného Vlašského špitálu.

Až do roku 1883 zde fungovalo tzv. tajné oddělení se zvláštním vchodem, kde mohly родit ženy v úplném utajení.

Jednalo se o veřejnou instituci a tak jejich služeb využívaly především chudé neprovdané ženy. Do nalezince mohly být umístěny také děti narozené v jiných ústavech, např. ve věznici, nemocnici či chudobinci.

Dítě mohlo být přijato do ústavu bezplatně či za poplatek. Neměla-li matka, která porodila v porodnici, dostatek prostředků na úhradu přijetí dítěte do nalezince, mohla zde nastoupit po dobu 4 týdnů jako kojná. Tímto zabezpečila svému dítěti bezplatnou péči v nalezinci. Po převzetí dítěte se jeho poručníkem stával nalezinec a ani rodiče nemohli rozhodnout o jeho dalším osudu.

Ústav fungoval také jako zprostředkovatel nájemných kojných pro bohatší rodiny. Nájemné kojné se rekrutovaly téměř jen z chudých svobodných matek. Bylo ale nevhodné, aby kojila žena dítě svého zaměstnavatele současně se svým, také byla ubytována v rodině dítěte, a tak jedinou možnou volbou bylo odstavit a odložit své vlastní dítě. Toto mělo velký vliv na zdraví vlastních dětí. Z dětí kojených umíralo v prvním roce 7%, z dětí příkrmovaných 15% a z dětí odstavených na náhradní stravu 60%. Nejen proto byla tato praxe kritizována a po první světové válce byla omezena zákonem.

Horní hranice k přijetí dítěte byla původně stanovena na 15 let, od roku 1805 byla snížena na 12 let věku a nakonec roku 1873 stanovena na pouhých šest let věku dítěte. V případě uvěznění rodičů putovalo do vězení i dítě, kde si je měla domovská obec ve lhůtě 8 dnů vyzvednout. Pokud se pro dítě na výzvu nikdo nedostavil, bylo umístěno na náklady obce nebo příbuzných dítěte v nalezinci.

Olomouc

Olomoucká státní nemocnice vznikla roku 1785 sloučením původních špitálů, rozšířena byla o nalezinec a porodnici. Roku 1855 byla prohlášena nemocnice za veřejnou, v roce 1862 za zemskou s ne příliš bohatým vybavením, v té době sídlila na Křížkovského ulici. V letech 1894 - 1896 byla na Tabulovém vrchu postavena nová nemocnice s kapacitou 268 lůžek. Postupně zde vznikla jednotlivá oddělení – oční, ušní, infekční, dermatologické, porodnice (dokončena 1899), rentgenologické oddělení a prosektura; byla zřízena záchranná stanice.

Brno

Již počátkem 14. století se na Starém Brně nacházel knížecí dvůr nazývaný Královská zahrada. Zde král Jan Lucemburský na přání své choti Elišky Přemyslovny založil ženský dominikánský klášter.

Dne 2. května 1782 císař Josef II. klášter dominikánek zrušil a rozhodl o zřízení špitálu u sv. Anny. Roku 1785 začíná rozsáhlá přeměna kláštera v nemocnici.

„Císařsko-královský všeobecný zaopatřovací ústav“ (dnešní Fakultní nemocnice u svaté Anny) byl zřízen císařským dekretem z 25. 9. 1784. Provoz zahájil 2. ledna 1786 a do funkce prvního ředitele byl jmenován Tomáš Pözl. Spravoval celkem 80 lůžek v nemocnici, po dvaceti lůžkách v porodnici, nalezinci a sirotčinci a pět lůžek v oddělení pro pomatené.

Porodnice a nalezinec (Gebähr-und Findelhaus) měly celkovou kapacitu dvacet lůžek. Sloužily především pro nemajetné rodičky a odložené kojence a novorozence.

Brněnská Zemská nemocnice kolem roku 1910

V prvním období se o ně staraly porodní bába (Hebamme) s pomocnicí (Gehulfin) a ošetřovatelka šestinedělek (Kindelbettwärterin)

Sirotčinec (Waissenhaus) sloužil osiřelým dětem z Brna i okolí. Jeho provoz zabezpečoval vrchní správce (Oberverwalter) a o děti se staraly „dohlážitelky“ (Stubenmütter). Blázinec (Tollhaus) sloužil k izolaci nebezpečných duševně nemocných lidí. Bděli nad nimi pouze dva pracovníci – dozorce nemocných (Narrenwärter) a jeho pomocník.

Původní ústav zanikl v roce 1856, neboť porodnice, nalezinec a sirotčinec se staly samostatnými ústavami a byly přestěhovány do tří nájemních domů na Olomoucké ulici číslo popisné 28 (dnešní Křenové číslo 75). Zůstala pouze nemocnice, která dostala zcela nový název – Zemská veřejná všeobecná nemocnice v Brně.

Jak bylo popisováno výše, stala se porodnice, nalezinec a sirotčinec součástí Spojeného zaopatřovacího ústavu pro chudé v Brně. V roce 1786 prošlo brněnským zaopatřovacím ústavem 136 rodiček, 172 nalezenců a 220 sirotek, z nichž v sirotčinci zůstalo jen 8 dětí, zbývajících 212 se nacházelo u pěstounů v celé zemi. V roce 1800 ústav pečoval o 109 rodiček, 44 kojných, nalezenců bylo 184 a sirotek 382 v tzv. provinční péči. Jejich počet se v následujících letech neustále zvyšoval.

Pěstounská péče

Jak již bylo zmíněno v předešlém textu děti se do pěstounské péče nejčastěji umísťovaly z nalezinců v Praze, Brně nebo Olomouci. Často nacházíme v úmrtních matrikách i zápisy dětí pocházejících z nalezince ve Vídni (Wiener Gebär- und Findelhaus).

Ústavy byly přeplněné a potýkaly se s vysokou úmrtností, ta se přičítala především sociálnímu původu dětí a jejich matek a nevyhovujícímu ústavnímu prostředí. Řešením měl být dlouhodobý pobyt dítěte ve zdravém venkovském prostředí a jeho umístění do pěstounské rodiny.

Na přelomu 18. a 19. století se ustálila praxe, kdy zdraví novorozenci zůstávali v nalezinci jen pár týdnů a pak si je do své péče převzala pěstounka. Tato žena musela být způsobilá po „stránce mravní“ i fyzické – musela být zdravá a schopná kojit. Stránku mravní posuzoval místní duchovní, později osvědčení vystavil obecní úřad.

Motivace pěstounů nebyly vždy nezištná, o přijetí dítěte do péče měli zájem především nejchudší lidé, a tak častým důvodem k péči o dítě byla i hmotná nouze. Motivací byl především finanční příspěvek, který se vyplácel měsíčně. Předpokládalo se, že péče o kojence je náročnější než o větší dítě, které již může vypomáhat v domácnosti, a proto se s přibývajícím věkem dítěte snižoval. Největší zájem byl tedy o děti ve věku jednoho nebo dvou týdnů. Pokud pěstounka dítě kojila nejméně půl roku dostala zvláštní příplatek 8 zlatých. Na děti dodozíral místní farář, který měl potvrzovat, že dítě žije a je zdravé. Podle nařízení se rodina mohla starat maximálně o dvě odložené děti. Ovšem v některých oblastech se pěstounství stalo téměř „průmyslovým odvětvím“.

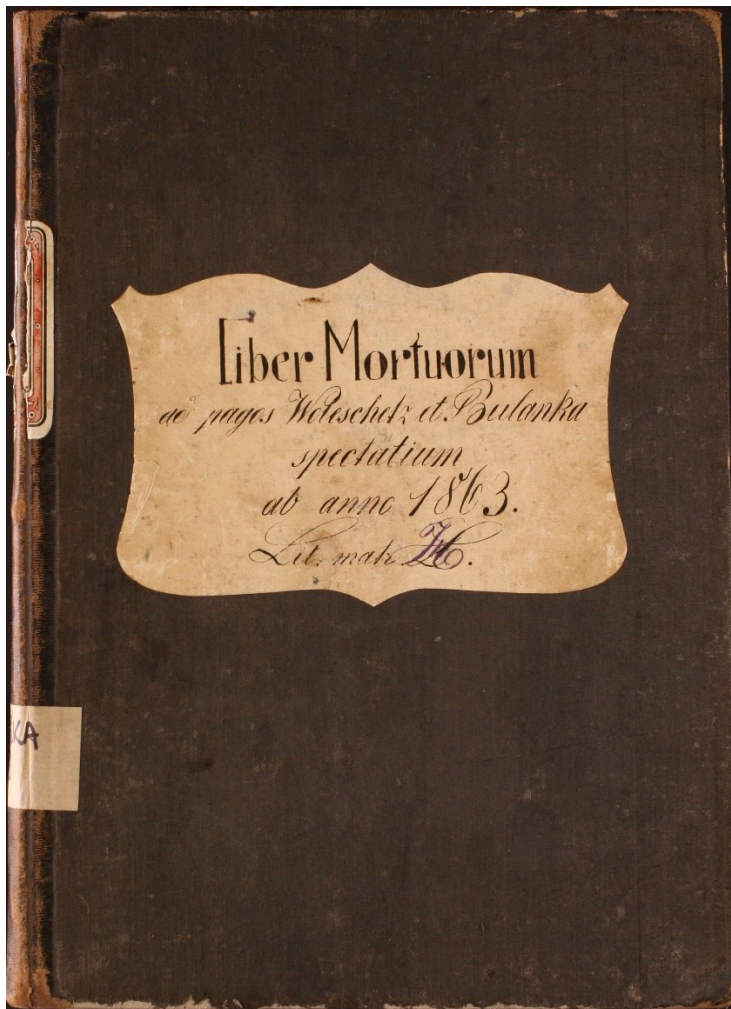
*** Osudy nalezených.** Piše se nám: V jižních Čechách nalézáme v každé vesnici několik rodin, které nemajíce dosti starostí se svými dětmi, přibírají si ještě děti z nalezinců z Prahy a z Vídně. Když je odchovají, odvezou je do místa určení a vezmou si zase jiné. Pěstounům je to jedno, ovšem; ale dítěti nikoliv. Kdo má cit v těle a pomyslí si, jak takovému dítěti je, když ho od pěstounky — domnělé matky — odvázejí do ciziny, představí si snadno, že nalezenec je politování hodný tvor! Někteří pěstouni zacházejí s nimi vlídně, jiní opět mnoho péče si s nimi nedají. Zvláště pak v létě, v čas polních prací nechají batolit dítě na dvoře, nestarajíce se ani o jeho čistotu, nebo jej svěží odrostlým svým dětem do opatrování. Pěstouni si berou děti proto, aby si nějaký groš přivydělali ne snad z důvodu, že by děti neměli. — Naskytá se ovšem otázka: Kam s nimi, kdyby si je nevzali lidé venkovští? Dosud je to ovšem nejlepší prostředek, dá-li se předpokládati, že se jim náležité stravy a ošetření dostane! Jsou případy, že matka z venkova mající pět dětí, jela si do nalezince pro dítě cizí, na opatrování! Některá neopatří řádně vlastní — jak potom cizí! — Neškodilo by, kdyby se strany správy nalezince jakási kontrola létací se zavedla a děti svěřovaly se jen úplně řádným lidem.

Čech politický týdeník katolický, 25. 11. 1904

Známý je případ vesnice Bulánka u Kostelce nad Černými Lesy, kde koncem 19. století žilo necelých 300 obyvatel, kteří se v průběhu let 1875–1884 starali

o 420 odložených dětí z pražské porodnice.

Listování v úmrtní matrice pro obce Oleška a Bulanka je opravdu jen pro silné nervy.

<https://ebadatelna.soapraha.cz/d/10513/1>

Hned na první stránce ze třinácti zapsaných úmrtí jedenáct patří dětem z pražské porodnice. A tak se to s neměnnou pravidelností opakuje, stránka za stránkou.

Od dubna do prosince 1863 je v matrice zaznamenáno celkem 52 úmrtí, z toho 39 dětí z pražské porodnice. Průměrná délka života – 1 den až 6 měsíců, příčina úmrtí stejná - psotník nebo křeče. Dál už jsem neměla sílu číst.

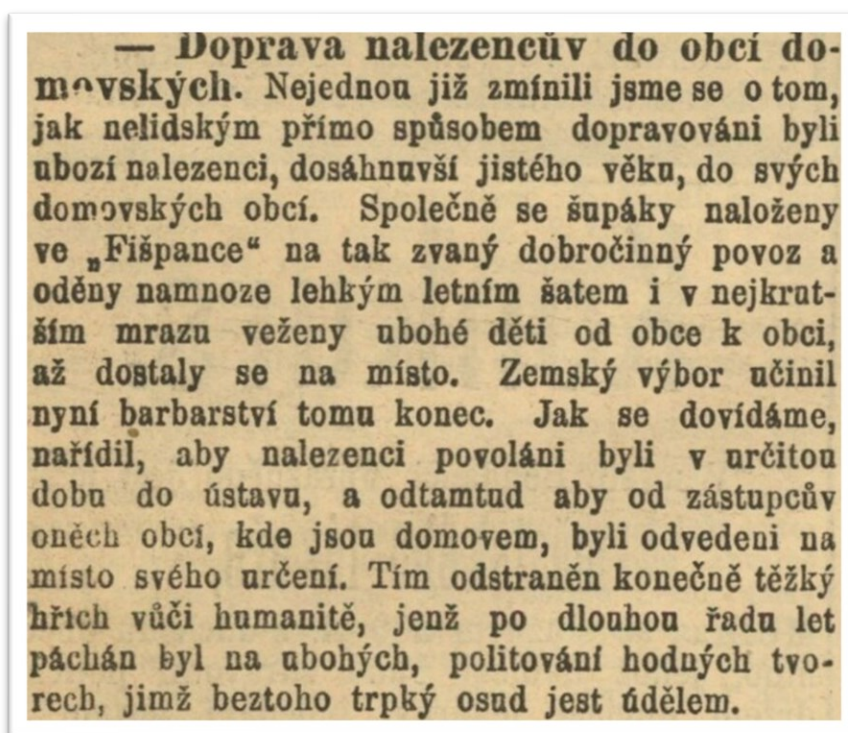
Péče o odložené dítě končila v jeho šesti letech (od roku 1872), kdy platby ustaly a mělo se vrátit do nalezince. V některé rodinách si svěřené dítě vzaly

za vlastní a je možné, že se zde vytvořilo určité citové pouto. Zcela nezištné to však nebylo, rodině zůstala bezplatná a nenáročná pracovní síla.

Péče o děti po odchodu z nalezince a jejich další osudy

Původně se dětem poskytovala pěstounská péče až do dovršení 15 let věku. Postupně se tato hranice snižovala a v roce 1872 byla definitivně stanovena na pouhých 6 let věku dítěte. Odpovědnost za jeho další osud byla převedena na obec, která měla dohlížet na jeho život, výchovu a vzdělání. Státu se ulevilo, dítěti přitížilo.

Měsíc před dosažením „normálního věku“ museli pěstouni dopravit dítě zpět do nalezince. Děti zde čekaly do doby, než byly předány zástupci domovské obce, případně policii, pokud byly hnány do domovské obce postrkem⁴.

— **Doprava nalezencův do obcí domovských.** Nejednou již zmínili jsme se o tom, jak nelidským přímo způsobem dopravování byli ubozí nalezenci, dosáhnuvší jistého věku, do svých domovských obcí. Společně se šupáky naloženy ve „Fišpance“ na tak zvaný dobročinný povoz a oděny namnoze lehkým letním šatem i v nejkratším mrazu veženy ubohé děti od obce k obci, až dostaly se na místo. Zemský výbor učinil nyní barbarství tomu konec. Jak se dovídáme, nařídil, aby nalezenci povoláni byli v určitou dobu do ústavu, a odtamtud aby od zástupcův oněch obcí, kde jsou domovem, byli odvedeni na místo svého určení. Tím odstraněn konečně těžký hřích vůči humanitě, jenž po dlouhou řadu let páchan byl na ubohých, politování hodných tvorech, jimž beztoho trpký osud jest údělem.

Národní listy, 29. 11. 1883

⁴ Zákonem z 21. července 1871 č. 88 říšského zákoníku bylo přesně stanoveno, kdo může být poslán postrkem. Byli to lidé štítící se práce, bez osobních dokladů, nevěstky nebo osoby propuštěné z vazby po odpykání trestu a v některých případech i šestileté děti. Zákon byl zrušen až v roce 1950.

Pražská Fišpanka - Tuláci a prostitutky před odvozem zeleným antonem.

Většina obcí neměla zařízení vhodné pro ubytování těchto dětí, skončily většinou v obecní pastoušce, pásly obecní dobytek, nebo žebrały po domech. Děti také „chodily po střídě“, pro nás dnes něco nepředstavitelného. Jednalo se vlastně o předávání dítěte z rodiny do rodiny podle předem stanoveného rozpisu. Dítě zůstávalo v rodině týden nebo obden a bylo využíváno jako bezplatná pracovní síla pouze za mizernou stravu a ubytování, většinou spolu s hospodářskými zvířaty. Děti měly navštěvovat školu, ale je zřejmé že na to nikdo nebral ohled.

Obec se o nalezence nebo sirotka „starala“ i tzv. „licitací“. Jednalo se o velmi specifický systém přidělování sirotků do pěstounských rodin, který se údajně v menších moravských obcích používal ještě v 90. letech 19. století. Licitace, neboli „dražba“ sirotka se prováděla na návsi či v hostinci a obec na jejím základě přidělila dítě do takové pěstounské rodiny, která byla ochotna akceptovat nejnižší úhradu za péči. Jelikož tento systém svěroval děti těm osobám, které byly ochotny vykonávat pěstounskou péči i za minimální

poplatek, lze si představit, jaké motivy je k takovému kroku vedly a jaké životní podmínky na dítě v rodině čekaly. Výmluvný popis účastníka jedné takové dražby podává Rudolf Secký⁵:

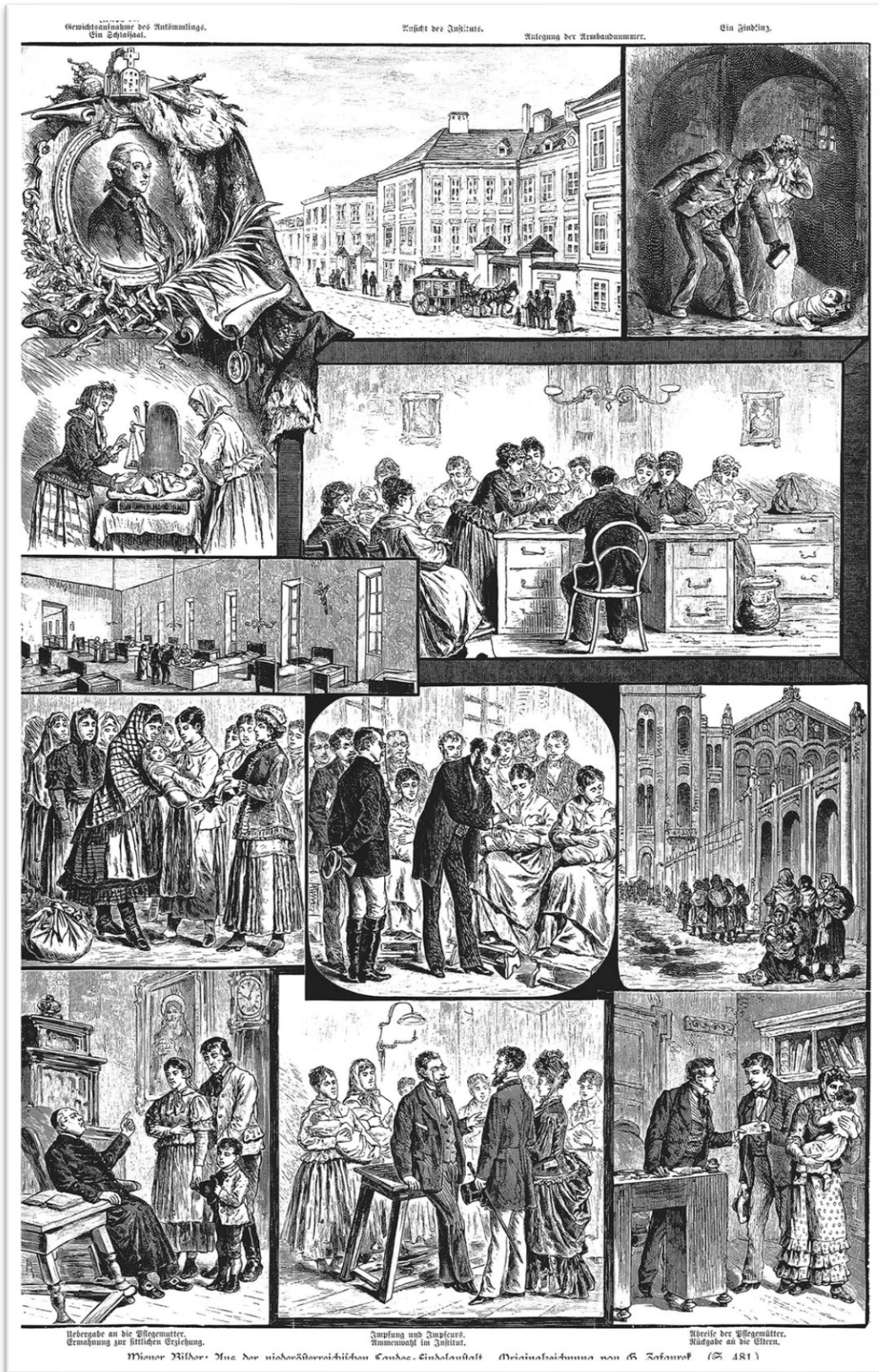
„A v neděli 1. září byla vyhubovaná dražba. Světnice u starostů sotva stačila návalu koupěchtivých. Mnozí však, zdá se, jen ze zvědavosti přišli, aby spatřili tu holku, na niž obec nyní přiřpláceti musí. Než děvčátka nebylo nikde viděti. Uprchlo na půdu a tam se v zákoutí kdesi ukrylo, když vidělo, že se do stavení schází cizí lidé. Vědělo, že ti lidé přišli kvůli ní... Řekl jí pantáta, aby nikam neodcházela, že s některým tím strýčkem, co sedí ve velké světnici, půjde dnes domů k obědu a že u něho bude potom bydleti. A starosta započal dražbu: ‚Obecní zastupitelstvo usneslo se na dítě to dáti patnáct zlatých ročně... Kdo si dítě za peníz ten vezme?‘ Nikdo z přítomných ani nehlesl. ‚To je skoro málo starosto‘, ozval se konečně po chvíli výměnkář Beran. ‚Děvče musí do školy, chce jíst, musí se šatit...‘ ‚Plním jen to, co mi obec uložila‘, starosta na to. ‚Eh, nevidáno! Já ji vezmu za ten peníz‘, ozval se chalupník Šonek, známý pijan. ‚Nu, můžete-li holku vzíti za ty peníze vy‘, opáčil Beran, ‚tož ji vezmu k sobě také...‘ ...Potřeboval to, žil se ženou na výminku... Ručka dítěte byla již jako kus ledu. Nastalo dohadování a vysvětlování: prchala patrně před lidmi, když do statku se k licitaci scházeli a zarývají se hlouběji do sena, strhla na sebe větší kus jeho, a to ji nebožátko udusilo... No, snad pro ni lépe tak bylo.“

Sirotkům a opuštěným dětem se věnovala i Marie Červinková-Riegrová, vnučka Františka Palackého. Podle jejích údajů se v 80. letech 19. století v Rakousku nacházelo 14 nalezinců. Roku 1883 bylo v těchto ústavech celkem 11 783 dětí, v pěstounské péči se nacházelo 36 156 dětí.

Sirotčinců se ve stejné době na území Předlitavska nalézalo 132 s počtem 3770 chlapců a 3810 dívek.

Historie péče o děti děti bez rodiného zázemí a o děti z nepříznivých sociálních poměrů je velmi rozsáhlá a tento text je opravdu jen letným přehledem.

⁵ Smolíková, V. (PF MU Brno 2015, RP): Pěstounská a ústavní péče v proměnách času

Zidealizovaný koloběh života malého nalezence

Gustav Zafaurek, Wiener Bilder: Aus der Niederösterreichischen Landes-Findelanstalt, Illustrierte Zeitung, 15. Mai 1886, Bezirksmuseum Josefstadt

LITERATURA

Bayarová, V. (FF UK Praha 2008, DP): *Nelegitimní děti v českých zemích v 18. a 19. století*

Fremrová, K. (FF UK Praha 2012, BP): *Pražská ústavní péče o sirotky a opuštěné děti v první polovině 20. století*

Lenderová, M., Rýdl, K. (Paseka 2006): *Radostné dětství?*

Lenderová, M. + kol. (Paseka 2015): *Vše pro dítě!*

Píšová, M. (PF MU Brno 2013/ 2014, DP): *Postavení a právní úprava nemanželských dětí z historického pohledu*

Smolíková, V. (PF MU Brno 2014, DP): *Tradice pěstounské péče v českých zemích*

Smolíková, V. (PF MU Brno 2015, RP): *Pěstounská a ústavní péče v proměnách času*

Snozová O., (PF MU Brno 2007, DP): *Pěstounská péče de lege ferenda*

Vargová, L. a kol. (Brno, 2011): *Zdravotní péče o brněnské obyvatele v 18. a 19. století*

Žilková, H. (Brno 2007, BP): *Rozvoj kvartérních služeb v Olomouci v letech 1876–1921*

HISTORICKÁ LITERATURA

Secký, R. (in Sborník historického kroužku, 1928): *Staropražské špitály*

Jahresbericht der Königl. böhmischen Landes-Findelanstalt in Prag (1868)

INTERNET

<https://magazin.wienmuseum.at/das-wiener-findelhaus-zwischen-anspruch-und-realitaet>

Zpracovala Alena Škrabalová

www.cestyrodu.cz

